

CEMİL KOÇAK

MADALYONUN ARKA YÜZÜ

YAKIN TÂRİHİMİZİN KONUŞULMAYANLARI YAZILIYOR

SUNUŞ

Star gazetesinde yayınlanan haftalık târih yazılarımı, yine belirli bir bütünsellik taşımasına dikkat ederek, kitap hâlinde yayınlamayı sürdürüyorum. Elinizdeki bu derleme, gazete yazılarımın son kitabıdır. Bu kez de yine yakın Türkiye târihinin tartışmalı ve pek bilinmeyen noktalarına dikkat çekmeyi umuyorum. Yakın târihimiz konusundaki tartışmaların, genellikle ezberlenmiş ve klişe hâline gelmiş ve çok kez belirli bir siyâsi pozisyonla özdeşleşmiş temelde gelişmesini izlemek, doğrusunu söylemek gerekirse, çok can sıkıcı olmaya devâm ediyor. Oysa asıl yapılması gereken iş, yakın târihimizin bugünü anlamlandıran bir şekilde yeniden yazılmasından geçiyor.

Bâzen, hattâ hayli sık bir şekilde bunun ne işe yarayacağı soruluyor. Doğru ve haklı bir soru... Fakat bu sorunun iknâ edici bir yanıt verilmeden, daha geniş kesimleri, üstte yazdıklarım konusunda iknâ etmek de mümkün olmayabilir. Bu bakımdan öncelikle bu soruya iknâ edici bir yanıt verilmelidir.

Benim yanıtlım ise basit: Bugün içinde yaşadığımız toplumu anlamak, analiz etmek ve günün meseleleri hakkında derinlemesine bir fikir sâhibi olabilmek için, muhakkak geçmişin bize intikâl ettirdiği bu târihsel sürecin bütün boyutlarını bilmek zorundayız.

Ne bu süreçten ne de sonuçlarından, elbette yaşayan nesiller sorumlu değildir. Fakat bu târihsel plânda meseleyi ortadan kaldırmaz; çünkü sonuçta, bütün nesiller, kendilerine âid olmayan, kendilerinden çok önce başlamış olan süreçlerin sonuçlarına katılmak zorundadırlar.

Dahası; yeni nesiller, kendilerini içinde buldukları meselelerin, sâdece kendi nesillerinin meselesi olmadığını da ancak bu şekilde kavrayabilirler. Kendilerinden önceki birkaç neslin de aynı meselelerle karşı karşıya kalmış olduklarını ve her neslin kendi ölçüsünde verdiği kararlar neticesinde, bu meselelerle başa çıkmaya çalıştığını da bilmelidirler.

İşte, bu karmaşık ve çetrefilli süreç sonucunda bugünü oluşturmuş bulunuyoruz. Ve dahası; yeni nesiller de bu meseleler karşısında geliştirdikleri çözüm formülleriyle, tıpkı kendilerinden öncekilerin yaptığı gibi, aldıkları kararlarla, kendilerinden sonraki nesillerin “eski meseleler”le nasıl karşılaşacaklarını belirlemiş olurlar; bundan da öteye, yeni meseleleri ortaya çıkarırlar. Bir sonraki nesilde ise, “yeni meseleler”, çoktan “eski meseleler” olmuştur bile...

Türkiye’nin yaklaşık son yirmi yılda içinden geçtiği ekonomik, sosyal, siyâsal, kültürel süreç de güncel perspektifin dışına çıkılarak bakılabilirse, çok önemli ve târihsel boyutlu bir döneme tekâbül etti. Bu sürece nasıl gelindiğini anlamak bile, tek başına önemliken; bütün bu sürecin çok boyutlu unsurlarını kavrayabilmek için; işte tam bu noktada, geçmişin bilgisine sâhip olmak, çok önemli bir husustur.

Evet, özetlemek gerekirse; târih, bize bugünü anlamak ve analiz etmek bakımından gereken ipuçlarını sunması açısından önemlidir ve târihçinin bir görevi de; bize bu ipuçlarını sunmaktır.

Bu kitaba; 2015 yılında 100. yıldönümünü andığımız Birinci Dünyâ Savaşı ile ilgili yazılarımla başlıyorum. Ardından, her zamanki gibi, tek-parti döneminin politik tartışmalarına değiniyorum. Bu yazılarımı okuyanlar; Atatürk döneminde de elitler arasındaki politik ve kişisel anlaşmazlıkların boyutlarını daha yakından tanıma fırsatını bulacaklardır diye ümit ediyorum.

Güncel politik tartışmaların iki ana eksenini gözden kaçırmamalıyız: Bizde karayolu politikasına karşı uzun yıllar süren demiryolu tartışmasının nasıl klişe argümanlarla sürdürüldüğüne iyi

bir örnek de karayolu politikasının başlangıç noktasını saptamak olmalıdır. Ardından da arada bir yeniden filizlenen, uçak sanâyi tartışmalarını gündeme getiriyorum. Kayseri’de gerçekten de bir uçak sanâyi kurulmuş muydu sorusuna yanıt verilmeden önce bu yazımın okunmasını tercih ederdim doğrusu... Çünkü bir ara günlük tartışmalarda epey yer almıştı da ondan... Yoksa hâlâ alıyor mu?

Bu kitabımda -bir kez daha- *Madalyonun Arka Yüzü*’nü göstermeye çalışıyorum. Tek yanlı anlatılmış ve âdetâ ezberlenmiş bir öyküyü yeniden kurmaya gayret ediyorum. Geçmişin yalnızca geçmişte kaldığını ve “bizim”le artık bir alâkasının kalmadığını düşünenler varsa eğer; bugünün geçmişin içinde şekillendiğini, yoğrulduğunu ve “bizim” öyle değil de böyle olmamıza neden olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Geçmişin gölgesinde yaşamaya devâm ediyoruz çünkü...

CEHENNEME YOLCULUK:
HARBİ UMÛMÎNİN 100. YILDÖNÜMÜ
SAVAŞI HAZIRLAYAN DİP AKINTILARI...
ALMANYA'YA SÖMÜRGE LÂZİM
OLUNCA...

*Târihçiler açısından yıldönümleri kaçınılmaz gündem
konusudur.*

Nitekim bu yıl 100. yıldönümü vesilesiyle Birinci Dünya

*Savaşı dünyânın pek çok yerinde târihçilerin bütün
yönleriyle yeniden masayla yatırdıkları bir konu oldu.*

Maalesef bizde ise bir literatür patlaması henüz yaşanmadı.

Zamânında Harbi Umûmî olarak adlandırılan büyük dünyâ savaşının ilk olduğu, daha o sırada tabîî ki bilinemezdi. İkinciyle karşılaşıldığında bunun ilk olduğu belli olmuş oldu. Savaş, âdetâ “geliyorum” demişti. Son on yılları yakından izleyenler, âdetâ yanardağın içten içe kaynamakta olduğunu herhâlde fark etmişlerdi. Yine de gönüllerinden geçen herhâlde bu değildi. Savaşın nedenleri nelerdi acaba? Bu soruyu sınav sorusu olarak sorarsak, sınav süresini birkaç güne kadar çıkarmak gerekir. Çünkü nedenleri uzun bir liste tutacaktır. Yine de en temel meseleleri hatırlayabiliriz.

Sömürgecilik yarışı

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren on yıllar boyunca sürececek sömürgecilik yarışı çoktan başlamıştı bile. Avrupa’da sanâyi devrimini gerçekleştirmiş olan ülkeler, başta İngiltere ve Fransa, dünyânın geri kalanında, Asya’da, Afrika’da, tarımsal toplumları kendi topraklarına katmışlardı bile... Sanâyi devrimi, bunu ger-

çekleştirenlerle gerçekleştiremeyenler arasındaki güç dengesini bir daha geri dönüşü olmayacak şekilde temelinden bozmuştu. Sanâyi devriminin yarattığı sonuçlar, sanâyi ülkelerinin diğerleri üzerinde askerî hegemonyasını mutlaklaştırmıştı. Hiçbir şey onlarla rekâbet edebilecek durumda değildi artık... Bu bakımdan çok kısa süre içinde dünyânın çok büyük bir kısmı, çok küçük bir bölümünün eline geçti. Onun egemenliğinde ona tâbi oldu.

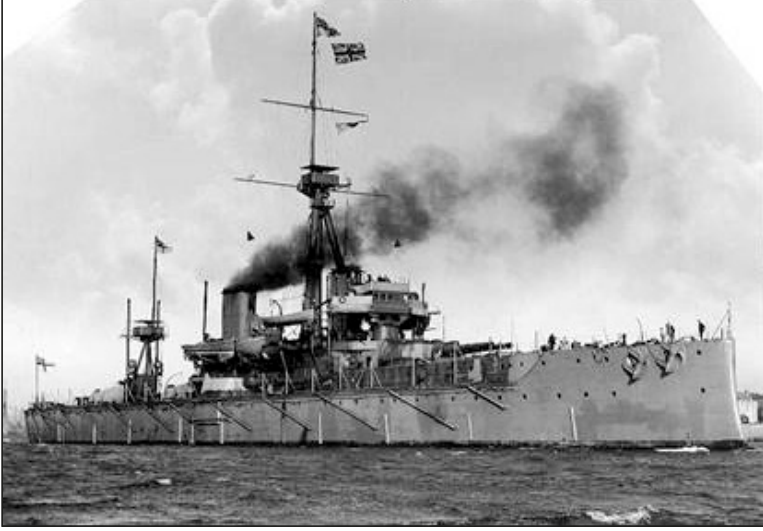
İngiltere ile Fransa ise milyonlarca kilometre kare toprağı sömürge olarak ele geçirmişti. İki ülke arasındaki rekâbet uzun yıllar sürdü; sonunda kurulan statükonun devâmında anlaştılar. İngiliz-Fransız anlaşması bu düzenin sonsuza kadar süreceğini düşündürtebilirdi; ama öyle olmadı. Almanya, ulusal devletini çok geç kurabildi. Avrupa’da bunu en geç başarabilen ülkeydi. İtalya’dan hemen sonra. Almanya, 1871 yılında Avrupa’nın en güçlü kara ordusu olarak bilinen Fransa’yı dize getirerek bunu başarabilmişti. Zâten sanâyi devrimini daha önceden büyük ölçüde tamamlamış bir ülke olarak, hızla sömürge yarışına katılma gereğini hissetti.

Sanâyi ülkelerine sömürge lâzım

Almanya’nın da İngiltere ve Fransa kadar sömürgeye ihtiyacı vardı. Nihâyetinde sanâyi ülkelerinin büyük miktarda hammaddeye ihtiyacı vardı. Onu besleyecek sürekli ve düzenli bir hammadde akışı olmadan sanâyi çalışamazdı. Üstelik bunun sömürgelerden sağlanması, hammaddenin ucuza gelmesine ne neden oluyordu. Mısır’ın pamuğu meselâ, İngiltere’nin tekstil sanâyiini besliyordu. Sömürgelerin faydası bununla da sınırlı değildi. Sanâyi ürünlerinin sâdece sanâyileşmiş ülkelerde pazara çıkması yeterli değildi. Bol ve ucuz sanâyi üretiminin aynı zamanda ve daha geniş oranda bu sömürge topraklarındaki pazarlarda da satılması gerekiyordu. Böylece sistem tamamlanmış oluyordu.

Ama Almanya da sanâyi ülkesi olarak aynı rekâbet içindeydi; ama dezavantajı çoktu. Ata sözünün dediğı gibi, sömürgecilik yarışında erken kalkan yol almış; İngiltere ile Fransa çoktan dünyâyı paylaşmıştı. Geriye kalan kırık dökük yerler ise, Almanya’yı tatmin

etmekten çok uzaktı. Almanya, sona kalmış ve dona da kalmıştı. Bu bakımdan Almanya, bir süre sonra bu dünyâ düzenini kendisine karşı bir haksızlık olarak görmeye başladı. İki büyük devâsa devlete, İngiltere ile Fransa'ya dönerek, dünyânın “daha âdil” paylaşılmasını istedi. Kendisine de hakkı olanın verilmesi gerekiyordu. Aksi

İngiliz zırhlısı

hâlde, bu düzenin değiştirilmesi için mücâdele etmeye kararlıydı.

Almanya'nın atakları

Almanya, Avrupa'nın tam ortasında büyük bir kara devleti olarak doğmuştu. Eğer dünyâ çapında bir sömürge imparatorluğu kurmak istiyorsa, kısa sürede güçlü bir donanmaya sâhip olması gerektiğini anladı. Tıpkı İngiltere ve Fransa'nın sâhip olduğuna benzer modern bir donanma kurmak üzere hızla harekete geçti. Dünyâ denizlerine hâkim olmadan bu rekâbette yer alamayacağını anlamıştı.

Almanya, yalnız da kalmamalıydı. İki devâsa güçle yanında müttefik olmadan tek başına kalmanın bu rekâbette dezavantaj oluşturacağını biliyordu. Bunun için önce Avusturya-Macaristan'ı yanına aldı. Böylece Avrupa'nın ortasında Kuzey Buz denizinden İtalya'ya kadar olan devâsa topraklarda iki büyük kara ordusunu birleştirmiş oldu. Aslında aklında Rusya'yı da yanına almak vardı. Denedi de... Ama olmadı. Çünkü Rusya da, Avrupa'nın sanâyileşmekte geri kalmış ülkesi olarak, kendi gücü oranında ve belki de o oranı da aşan şekilde bu sömürge avında iddiâlıydı. Uzak doğuda, Çin'de, Mançurya'da, Osmanlı'nın doğu Anadolu toprakları üzerinde, boğazlarda; daha da ötesi Balkanlar'da ısrarlı talepleri vardı.

Almanya, Balkanlar konusunda Moskova ile Viyana'yı elinden geldiğince uzlaştırmaya çalıştıysa da, bunu başaramadı. Balkanlar, bu iki büyük ülkenin bir araya gelmesini engelleyen başlıca paylaşılamayan topraklardı. Almanya'nın nihâyet bir tercihte bulunması gerekiyordu ve o da Rusya'yı dışarıda bırakmaya karar verdi. Rusya da, kendisine daha geniş ikramlarda bulunan ve bunu vadeden di-

İngiltere'de savaş propagandası afişleri

ğer rakip gruba katılmaya karar verdi. Böylece İngiltere ile Fransa, Rusya ile ittifak kurdu. Avrupa'da önemli bir üçgen kapanmıştı.

Bu üçgeni bir kapana da benzetebiliriz; şöyle ki: Şimdi üç büyük kara ve donanma gücü, Avrupa'nın ortasında kendilerine meydan okuyan iki büyük devleti batısından ve doğusundan çevrelemişti. Sınırlanmış ve âdetâ hapsedilmişti. Meydan okumaya devâm ederse, bu üç büyük güç tarafından boğulabilirdi.

Askerî kamplaşmalar

İşte böyle, Avrupa'daki kutuplaşma, kamplaşma ve siyasî rekâbetten askerî rekâbete dönüş, 20. yüzyıla damgasını vuracak şekilde hazırlanmıştı. Artık Avrupa, bir boks ringini andıracak şekilde, kırmızı köşe ile mavi köşenin kavgasına hazırdu. Bundan böyle her anlaşmazlık, ayrı bir kriz, her kriz, ayrı bir rekâbetin parçası olarak kendisini gösterecektir. Endüstri toplumlarının askerî gücü de o zamana kadar görülmemiş ölçüde genişlemiş ve artmıştı. O kadar güç yoğunlaşması olmuştu ki savaş başlamadan önce bunu ölçmek ve tahmin etmek imkânı bile yoktu.

Diğer ülkelere gelince; İtalya, bu iki kamp arasında epey tereddüt etti. Onun da kendine göre talepleri vardı. Önce bu taleplerini her iki kampın kendisine ne ölçüde sunacağını test etmek istedi. İtalya, özellikle Kuzey Afrika'da ve küçük Asya'da toprak talebinde bulunuyordu. Ama Viyana ile anlaşmazlık içindeydi. Onun bu talebini karşılayacak gruba katılmaya karar verdi. Önceleri epey süre Almanya ile flört ettiyse de, savaş başlayınca kadar ağırdan aldı; savaş başlayınca da hangi tarafın kazanacağından emin olmadan adım atmaktan çekindi. Nihâyet en sonunda doğru tercihte bulunacak ve Almanya karşıtı cepheye katılacaktır.

Milliyetçilikler volkan gibi patlarken...

Ulusal onur, ulusal gurur ve onun yarattığı patlamalar, genellikle ilk silâh sesinden hemen önce duyulan son sözlerdir. Avrupa askerî kamplaşmanın ikiz kardeşi milliyetçi öfke patlamalarına da sahne oluyordu. Alman milliyetçiliği, yanardağı şeklinde patlamış

ve her yöne kül ve duman püskürtüyordu. Asıl büyük patlamanın çok yakında olduğunu âdetâ haber vererek...

Yeni doğmuş pek çok Balkan ülkesi, çok uzun yıllardan beri milliyetçilik kısıkaçı altında kalmıştı. Osmanlı'dan daha dün denecek kadar yakın bir târihte ayrılmayı başaran Balkan devletleri, çok kısa bir süre önce Balkan savaşlarında birbirleriyle de kıyasıya, âdetâ ölümcül bir rekâbet içinde olduklarını zâten belli etmişlerdi. Nasıl olmasınlar ki her birinin kendine göre bir millî dâvâsı vardı. Yunanistan, karşı kıyılarla birlikte Büyük Yunanistan; Bulgaristan Yunanistan üzerinden yeniden Ege'ye çıkan bir Büyük Bulgaristan; Sırbistan ise, Viyana'nın el koyduğu toprakların dışında büyük Sırbistan idealini millî hedef olarak ortaya koymuştu.

Elbette; bu küçük devletler “ateş olsa cürmü kadar yer yakar” dı diyecek olanlar çıkabilir. Belki... Fakat işin bir başka yönü daha vardı; bu patlamaya hazır volkanların son itici gücünü de yine büyük devletler oluşturunuyordu. Rusya, Sırbistan'ın arkasında, onu Avusturya-Macaristan'a karşı koruma sözüyle duruyordu; Viyana ise Berlin'le ittifakı içinde güven içindeydi. Sırp milliyetçiliği Avusturya-Macaristan veliahtını suikâstle öldürürken, herhâlde bir dünyâ savaşına yol açmak amacıyla değildi; yanardağların topluca püskürmesine yalnızca küçük bir vesile kaldığını da bilmiyordu. Cehenneme açılan kapının kilidi kırılmıştı. Ama hiç kimse bunun cehenneme açılan kapı olduğunun farkında değildi yalnızca...

SAVAŞ ALANLARINDA
KÜÇÜK VE KANLI BİR GEZİNTİ...
MUHTEŞEM VE HIZLI ZAFER FİKRİ
SİPERLERDE ERİYORDU

*Savaş, ona katılanlar açısından âdetâ kutsaldı. Kutsandı da...
Militarizmin, şovenizmin kaynayan bir kazan içinde eridiğine
tanık olundu. Kısa zamanda büyük zaferler kazanılacağına
ilişkin beklentiler, bütün başkentlerde geniş yığınlarla
vadedilen en önemli şeydi.
Savaşa güle oynaya katılanlar, eğer sağ kalabildilerse,
ruhlarını kaybederek geri döndüler.*

Daha savaştan yıllar önce Alman genelkurmayı bir savaş plânı hazırlamıştı bile... Bu plânın birkaç temel ilkesi vardı. İlk ilke, Alman ordusunun aslâ iki cephede birden aynı anda savaşmaması gereğiydi. Somut olarak yazarsam; Almanya, hem Fransa sınırında batıda; hem de aynı zamanda doğuda, Rus sınırında savaşmayacaktı. Bunu tek tek ve sırasıyla yapacaktı; önce Fransa'ya saldırarak, onu altı hafta içinde yenecek, Pâris'i alacaktı.

Neden altı hafta diye soracak olursanız; çünkü Berlin, Rusya'nın ordusunu en erken altı hafta içinde seferber hâle sokup, onu Alman ve Avusturya-Macaristan sınırına kadar getirebileceğini hesaplamıştı. Almanya'nın aksine Rusya'nın ulaşım alt yapısı gelişmemişti çünkü... Rus ordusu sınıra varıncaya kadar Batı Cephesi'nde işini bitiren Alman ordusunun, gelişmiş Alman demiryolu sistemiyle doğuya kaydırılması gerekiyordu. İkinci altı haftada da Rusya dize getirilecekti. Almanya'nın savaşı kazanması, yıldırım hızına bağlıydı.

Almanya için kötü senaryo

Eğer bu plân tutmazsa, Alman kurmaylarına göre, Almanya'nın savaşı kaybetmesi sâdece zamâna kalırdı. Çünkü, İngiltere ile Fransa, geniş sömürgelerinden bitmez tükenmez kaynak bulabilirdi. Hammadde ve gıdâ kaynaklarına erişimi çok yüksekti. Oralandan asker de devşirebilirdi.

Oysa, Almanya'nın böylesine bir imkânı bulunmuyordu. Berlin, elindeki stoklarla idâre etmek zorundaydı. Dışarıdan lojistik destek sağlaması âdetâ imkânsızdı. İngiliz ve Fransız donanmaları, gerek Kuzey Buz denizinde, gerekse Akdeniz'de Alman lojistik ulaşımını rahatça engelleyebilirdi. Dahası, Almanya ile Avusturya-Macaristan'ı aç bırakabilirdi. Onların donanma gücü, hattâ denizaltıları bile, bu ambargoyu delmeye yetmezdi. Bu bakımdan savaşın uzaması Almanya açısından ölümcüldü.

Almanya zararını atıyor

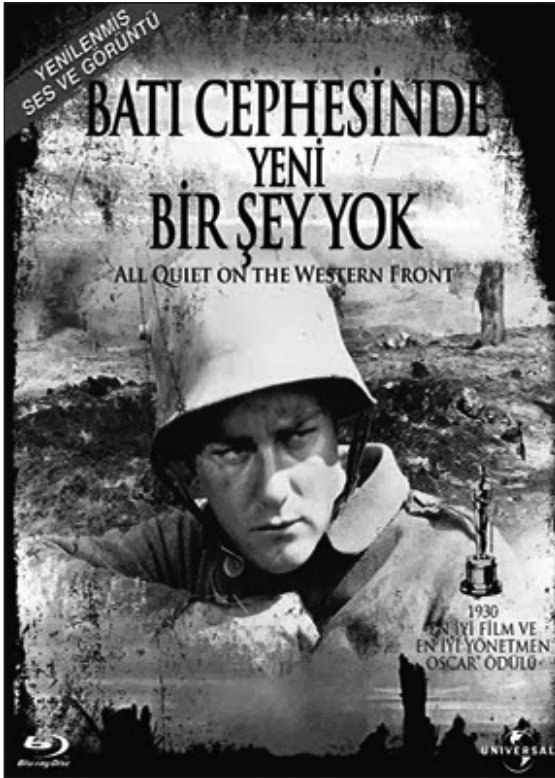
Suikâsttan hemen sonra kendisine uzatılan ültimatoma bir maddesini reddettiği için Avusturya-Macaristan, derhâl Sırbistan'a saldırdı; Rusya, söz verdiği küçük Sırbistan'ın yardımına koşmak için seferberlik ilân etti. Berlin açısından kum saati akmaya başlamıştı; işte tam o anda... Rusya'nın bu karârını geri alması için epey çaba harcandı, fakat Moskova kararlıydı. Berlin, seferberlikle birlikte Rusya'ya savaş ilân etti.

Elini çabuk tutmalıydı çünkü... Sonra birer gün arayla da İngiltere ile Fransa'ya...

Alman ordusu, bütün gücüyle Fransa'ya yüklendi. Belçika ve Lüksemburg üzerinden de Fransa'ya girdi. Pâris'e bayağı da yaklaştı; fakat Marne'da durduruldu. Sonra burayı da geçmek için çok gayret etti, ama başaramadı. Verdün ve Somme önlerinde de aynı şey şey başına gelecektir.

“Batı Cephesi’nde yeni bir şey yok”

Birçoğumuz Erick Maria Remarque’ın ünlü *Batı Cephesi’nde Yeni Bir Şey Yok* romanını herhâlde hatırlayacaktır. Filmi de çekildi. Alman gençlerinin, okullarından ayrılarak, nasıl büyük bir heves, kahramanlık, onur ve erkeklik duygusuyla, kendilerine yönelik savaş propagandasından etkilenerek, kolay bir zafer için ülkeleri, vatanları uğruna cepheye gönüllü olarak gittiklerini ve cephede yaşadıklarını, tek tek nasıl öldüklerini anlatan bu romanın son satırlarında kahramanımız, “sükûnet” içindeki cephede vurularak öldüğünde, resmî tebliğin bu soğuk satırlarını, romanına isim olarak almıştı.

Ünlü romanın ve filmin afişi

Alman ordusu, büyük bir telâşla doğuya dönmek zorunda kaldı. Çünkü Ruslar, onları şaşırtarak, seferberliklerini çok daha kısa sürede tamamlayabilmişler ve saldırıya geçmişlerdi bile... Önce Avusturya-Macaristan'a saldırdılar ve onları geriletmeye başladılar; ardından Viyana, Berlin'i yardıma çağırdı. Alman ordusunun en az yarısı, ordu Batı Cephesi'nde daha işini bitirmeden, bitiremeden, ne zaman bitirebileceği de belli olmadan, dahası bitirip bitiremeyeceği de belirsiz iken, Doğu Cephesi'ne gönderildi. Yine de bütün gücüyle saldırdı ve Rusları gerilettiler. Ama onlar da sonunda Almanları durdurmayı başardılar. Alman ordusu, iki cephede birden çıkmaza girmişti artık... Noel gelmiş, geçiyordu. Muhteşem ve hızlı zafer fikri, siperlerde erimişti denilebilir.

"Ölümü açlıktan öldüren siper"

Uzun yıllar sonra Nâzım Hikmet, Harbi Umûmî'nin siperlerini, şiirinde işte böyle tasvir edecektir. Orduların karşılıklı olarak eskisi gibi ayakta durmasına imkân tanımayan yüksek ateş gücü, askerlerin siper kazmasına ve içlerine girmesine neden olmuştu. Bu, savaş târihinin yepyeni bir gelişmesiydi. Her iki tarafın orduları da kilometrelerce uzayan, adam boyunu çok aşan, içinde bir atın geçmesine imkân sağlayacak kadar geniş tutulan çukurların, siperlerin içine yerleştiler.

Siperler tek bir hattın ibaret de değildi. Aslâ... Bir siperin gerisinde yeni bir siper daha vardı. Ardından biri daha... Siperlerin araları da küçük patikalarla birbirine bağlanmıştı. İstihbârat toplamak amacıyla uçmaya başlayan uçaklar, yukarıdan baktıklarında ya da fotoğraf çektiklerinde, aralarında iki kilometreye kadar uzaklık olan, ama pek çok yerde çok daha yakın olan, karşılıklı siperleri görebiliyordu. Bunlar daha çok bir labirenti andırıyordu. Askerlerin yollarını kaybetmeleri için, yol tabelâları bile vardı. Olmak zorundaydı.

Siperler, askerleri yoğun ve ölümcül ateşten bir ölçüde koruyordu. Topçu ateşinin yarattığı tahribattan korunmak için siperler içinde toprak altına açılan mağaralarda saklanmak gerekiyordu.

Batı Cephesi'nde siper savaşı

Bu yerlerin üstü, dayanıklı kalın kalaslar ve toprak yığınıyla kaplanmıştı. Ağır topçu ateşinde bile dayanıklıydı. Daha doğrusu öyle olması umuluyordu.

Saldırı ve sonrası...

Pek çok cephe de gençler, kendilerinden beklenen cesâreti ve fedâkârlığı göstermekte hiç tereddüt etmediler. Saldırı ânından önce başlayan ağır topçu ateşinin karşı siperlerde yeterli tahribâtı yarattığını ümit ederek beklediler. Saatler süren cehennemî ateşin karşı hatları yumuşattığına kanaat getirildiği anda, siperlerin içinden doğruldular ve subaylardan gelen düdük sesleriyle ve emirlerle birlikte, merdivenlere tırmanarak siperden çıkmaya başladılar.

Siperlerin birbirine yakın olduğu yerlerde daha o sırada vurulmaya başlamışlardı bile... Sonra on binlerce genç, karşı siperle doğru koşmaya başlıyordu. Bu koşu sırasında en azından bir noktaya kadar kendi topçu ateşinin koruması altındaydı; ama sonra, dost ateşinden korunmak için, kendi topçusu ateşi kesiyordu. Artık düz arâzide yalnız kalıyorlardı. Bu sırada karşı siperlerde toprak altındaki sığınaklarından çıkan ve yeniden allâk bullak olmuş siper

hattına giren askerlerin ateşinden önce, karşı ordunun topçu ateşi ile karşılaşıyorlardı.

Bütün arâziyi hiçbir boş yer kalmayacak şekilde ateş altında tutacak yönde önceden ayarlanmış topçu ateşi altında ilerliyorlardı. Düşenler düşüyor, kalanlar koşmaya devâm ediyordu. En sonunda karşı siperin önüne yaklaşıldığında, bu kez de siperde konuşlanmış olan makinalı tüfekler ve sık piyâde ateşine, el bombaları eşlik ediyordu. Siperin önündeki kum torbalarının gerisine gizlenmiş makinalı tüfek yuvalarından her saniye çıkan binlerce mermi, ayakta, saldıran ve korunma imkânı bulunmayan gençleri biçiyordu. Arkadan gelenler, önden gidip de biçilmiş olan arkadaşlarının cesetlerinin ya da yaralı vücutlarının üzerinden ilerlemek zorundaydılar.

İlk hat siperlerine varabilenler, ki pek azdılar, genellikle siper önünde ya da içinde boğaz boğaza bir vuruşmanın ardından ölüyorlardı. İlk hat siperinin ele geçirilmesi bile yeterli değildi; arkadan gelen takviyeler, neredeyse erimiş taarruz birliklerini kolayca bertaraf edebiliyorlardı. Yarım saat ya da biraz daha fazla süren saldırının ardından âkıbet genellikle geriye çekilmek oluyordu. Emir gelmeden geriye dönen askerleri bekleyen âkıbet ise, kendi subayları tarafından vurulmaktı! Önde de olsanız, arkada da olsanız, ölüm pek yakındı.

Siper hayâtı...

Siperler arasındaki alan cesetlerle ve yaralılarla dolu olurdu. Eğer kısa bir süre savaşa mola verilip de karşılıklı olarak cesetler ve yaralılar toplanmazsa hiç kimsenin yaralılarla ilgilenmesine imkân olmazdı. Yaralıların inlemeleri ve yardım sesleri, saatlerce, hatta günlerce duyulabilirdi. Belki de bir askerın âilesine yazdığı gibi, ilk ölenler en şanslı olanlardı!

Siperde yaşam korkunçtu. Cesetlere üşüşen farelerle ve sineklerle geçen yıllar... Uzun kışın soğuşundan kurtulurken, yazın kahredici güneşin altında kalmak... Mümkün olan her anda yorgunluktan uyumaya çalışmak; şansı olanların sıcak bir yemek bulabilmesi;

biraz önce sohbet ettiği arkadaşının parçalanmış cesedinin üzerinde oturarak konservesini bitirmeye çalışması; hastalıktan ölme ihtimâlinin kurşun ya da şarapnelle ölme ihtimâlinde fazla oluşu; sağlıklı yeni gelen askerin bile sâdece birkaç hafta içinde iskelete dönmeye başlaması; işte bütün bunlar, karşılıklı siperlerde dört yıl boyunca birbirlerini ezmeye çalışan gençlerin yaşadıklarıydı. Siperden sağ çıkabilenler de hayatlarının geri kalan kısmında ruhlarını yitirmiş olarak ayakta kalabileceklerdi.

İngiliz askerleri cephe yolunda